

PAPER DETAILS

TITLE: FRANSIZLARIN 1681 SAKIZ SALDIRISINDA VERDIKLERI ZARAR KARSILIGINDA XIV.
LOUIS TARAFINDAN IV. MEHMET'E GÖNDERILEN TARZIYE HEDİYELERİ

AUTHORS: Fatma AÇIKGÖZ

PAGES: 59-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181046>

FRANSIZLARIN 1681 SAKIZ SALDIRISINDA VERDİKLERİ ZARAR KARŞILIĞINDA XIV. LOUIS TARAFINDAN IV. MEHMET'E GÖNDERİLEN TARZİYE HEDİYELERİ

*Fatma Açıkgoz**

Özet

Osmanlıların Rumeli'de genişlemeye başlamasıyla birlikte gelişen ve kadim dost anlayışı çerçevesinde devam eden Osmanlı-Fransa ilişkileri, Fransa'nın bilhassa XVII. yüzyılda, birbirleriyle çelişen iki farklı politika izlemesiyle, bozulmaya başlamıştır. Osmanlılar, Fransızların bu çift taraflı siyasetlerinin farkında olmuşlar, çoğu kez şiddetli tepkiler göstermişlerdir. Bu yüzyılın sonlarına doğru, 1681'de Fransız amiralinin savaş bayrakları açarak Sakız Limanı'nı topa tutmasıyla bir kez daha gerilen Osmanlı-Fransız ilişkilerinde, bu defa, gerek Osmanlı Devleti gerekse Fransa, meseleye, aradaki dostluğun yenilenmesi açısından yaklaşmışlar ve bunun neticesinde Fransa Kralı'nın hediyeleriyle gerilim bir nebze olsun durdurulmuştur. Böylece, iki ülke arasındaki ilişkilerde diplomatik hediyelerin ve ayrıca bu hediyelerin ayrıntılı listelerinin tutulduğu defterlerin önemi de ortaya çıkmaktadır. Nitekim Fransa Kralı'nın gönderdiği hediyelerin Osmanlı padişahının şanına yakışır nitelikte olduğu ve bunlardan bazılarının dönemin sanatkarlarınca özenle yapıldığı anlaşılmaktadır. Hediyeler arasında yer alan ve son teknoloji ile üretilen sarkaçlı saatler, bu türün Osmanlı Sarayı'na giren ilk örneklerindendir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Fransa, Sakız Adası, Diplomasi, Hediye

* Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, facikgoz78@hotmail.com

Giriş

Neredeyse insanlık tarihi kadar eskiye dayanan hediyeleşme geleneği, iki birey arasındaki ilişkilerde çeşitli anlamlar ifade ettiği gibi, iki devlet arasındaki ilişkilerde görülen diplomatik hediyeleşme de bazı anlamları içerir. Bu anlamda diplomatik hediyeler, bazen iki taraf arasındaki barışın devamlılığında kullanılırken; bazen tarafların birbirlerine karşı güçlerini göstermek, saygınlıklarını artırmak, bazen de ekonomik, siyasi, kültürel yakınlaşmayı ve toplumlar arası ilişkilerin devamlılığını sağlamak gibi çeşitli amaçlara hizmet eder. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerde görülen hediyeleşme, devletlerarası ilişkilerde “niyet” beyan eder ve uygun karşılık bulma arayışına işaret eder. Bunlara Osmanlı tarihinde de örneklerine rastlanan tebrik, tarziye ve tazminat gibi vesileleri de eklemek mümkündür. Bu çalışmada ele alınan hediyeler de, bir Fransız amiralinin Osmanlı limanında gerçekleştirdiği saldırının Fransa tarafından tarziye (özür beyan etme) ve tazmin edilmesinin sağlanmasında kullanılması bakımından, diplomatik ilişkilerde telafi edici hediyelere örnek teşkil etmektedir.

Yıldırım Bâyezid zamanına kadar uzanan ve genel olarak dostluk (kadîm dost) çerçevesinde, günümüze kadar devam eden Osmanlı-Fransız ilişkilerinde ilk ciddi diplomatik temas, Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya ticarî imtiyazları içeren bir ahitnâme vermesi ile başlamıştır. Fransa bu ahitnâme ile İstanbul'da daimî bir elçi bulundurma hakkı elde ettiği gibi, Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapma imkânını da elde etmiştir. 1535 yılında başlayan bu dostluk ve karşılıklı çıkar ilişkileri, 1543 yılında Nice Kalesi'nin alınarak Fransa'ya teslim edilmesi ile biraz daha güçlenmiş ve XVII. yüzyılın başlarına kadar aynı şekilde devam etmiştir (Soysal, 1987: 181).

Osmanlı-Fransız ilişkileri, Fransa'nın XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca tutumu ve Osmanlının düşmanları ile yakın işbirliği içerisine girmesi ile bozulmuştur. Fransa, Girit kuşatması sırasında Venedik'e destek vererek Girit'in Osmanlı'nın eline geçmesine engel olmak isterken Akdeniz'de de üstünlük kurmak arzusunu her fırsatta dile getirmiştir. Fransa'nın aynı dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanları Katolikleştirme politikası içerisine girmesi, Osmanlı-Fransız ilişkilerini biraz daha ger-

ginleştirmiştir (Özkan, 2009: 61, 62). Bir taraftan Osmanlı ile dostluk ilişkilerini güçlendirmek isteyen Fransa, diğer taraftan da Hıristiyanları Katolikleştirme girişimleri ile bir ikilem içerisine düşmüştür. Akdeniz'deki ticarî kaygılarını da düşünen Fransa, bu ikilemden çıkmakta zorlanmıştır. Osmanlı ile sürekli savaşmakta olan Venedik'e ve Avusturya'ya bir taraftan destek verirken, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nden bir takım ticarî ayrıcalıklar koparmaya çalışmıştır (Özkan, 2009: 70; Pul, 2009: 166). Fransa'nın bilhassa XVII. yüzyıldan itibaren izlediği bu çift taraflı siyaset Osmanlıların dikkatinden kaçmamış ve çoğu kez şiddetli tepki göstermelerine neden olmuştur. Osmanlı elçisi Süleyman Ağa'nın Fransa'ya gönderilmesine kadar geçen sürede, iki ülke arasında hem Akdeniz'de hem de Orta Avrupada yanlış anlamalar, rekabetler ve bunalımlar birbirini takip etmiştir (Pul, 2009: 166).

1681 Sakız Saldırısı ve Fransa Kralı'nın Tarziye Hediye

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Hollanda harbinden galip çıkan ve harp sırasında donanmasını yenileyen ve modernleştiren Fransa, Akdeniz'de güç gösterisi yapma girişimlerinde bulunmuş, 1681 yazında Trablus gemicilerinin birkaç Fransız gemisini vurup Sakız Adası'na sığınmaları üzerine, Amiral Abraham Duquesne harp gemileri ile adayı bombardımana tutmuştur. Onun bu davranışı hem Paris'te hem de İstanbul'da bir nevi şok tesiri yapmıştır (Bilici, 1999: 485). Olayın ayrıntıları şöyledir:

Osmanlı hükümeti Fransa'nın çelişkili siyasetini gördüğü için, Akdeniz'de gaza ile meşgul olan Garp Ocakları'nı da bu devlete karşı serbest bırakmıştı. Ayrıca Fransız ticaret gemilerinden alınan gümrük resmini de artırmıştı. Bu suretle bu devlete karşı iktisadî, siyasî ve fiilî tazyik ile meşgul olmuştu. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları'nın gemileri Fransız ticaret gemilerine Akdeniz'de göz açtırmamışlar, hatta bu devletin güney sahillerine dahi tecavüzlerde bulunmuşlardı. Osmanlı hükümetinin bundan maksadı Fransa'yı bu tutumundan vazgeçirerek, Türk dostluğunun lüzumlu olduğunu kendisine göstermekti. Buna mukabil Fransa, Cezayir'de fiilen bir askerî üs dahi elde etme teşebbüsünde bulunmuş, Türkiye'nin düşmanlarına da yardım etmişti. Garp Ocakları'nın Akdeniz'de devamlı faaliyette bulunan korsanlarının imhasına, meşhur Fransız amirali Duquesne'yi görevlendirmişti. Garp Ocakları donanması ise, kendileri üzerine gönderilen Fransız donanmasını bozarak,

otuz gemisini zaptetmiş ve krala endişeli saatler yaşatmıştı. Bu olaydan sonra, Sakız Limanı'nda dokuz Trablus kalyonunun yağa yatmış olduğunu haber alan Duquesne, on sekiz gemilik filosuyla Sakız'a gelip dost bayraklarıyla limanın ağzına demirledikten sonra birdenbire harp bayrakları çekip Trablus gemilerinden başka, kaleyle şehre de dört buçuk saatte dört bin kadar gülle yağdırmış; sonuçta birçok evlerle camiler ve mescitler yıkılmış, sivil halktan 60-80 Müslüman ve 50 kadar Hıristiyan ölmüş ve yaralıların sayısı da 800'ü bulmuştur (7 Recep 1092/ 23 Temmuz 1681). Bu haber İstanbul'a ulaşınca, İstanbul hükümeti derhal donanma sevk ederek meselenin siyaseten halline kadar Fransız filosunun oradan ayrılmasına mani olmuş ve Fransa elçisi Kont Joseph de Guilleragues, sadaret kethüdası tarafından tekdir edildikten sonra, sadrazamın¹ huzuruna çağırılıp XIV. Louis'nin derhal tarziye ve tazminat vermesi istenmiş, elçi kaçamaklı cevaplar verdiği için hapsedilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995: 128-129; Mehmed Raşid, 1865: 369-370, 377; Hammer, 1830: 272-273; Danişmend, 1972: 449-450).

Bunun sonucunda elçi, kendisinin de bu durumu yatıştırmak için burada olduğunu, bu olayın kralının rızasının dışında gerçekleştiğini ve padişahın gönlünü almak için "mümkün mertebe isticlâb-ı hâtır-ı şehriyâri ve tecdîd-i ahd-i dostkârî için" Fransa'dan padişaha yakışır "hediye-i mülûkâne" hazırlanıp getirilmesi yolunda görüşünü bildirmiştir. Guilleragues bu hediyeleri getirmeği Devlet-i 'Aliyye ile dostluğu korumak adına taahhüt etmiştir. Hediyelerin miktarının ne olacağı hususunda ise iki büyük hükümdarın arasında olan hediyelerin de "kadr ü i'tibarlarına" göre, her iki tarafın şanına yakışır olacağını ve "pesendîde" yani seçilmiş, beğenilmiş ve kabul olunacak hediyelerin tedârik edileceğini yazılı olarak taahhüt etmiş ve serbest bırakılmıştır (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995: 128-129; Mehmed Raşid, 1865: 369-370, 377; Abdurrahman Abdi Paşa, 2008: 479-483).

Sözü edilen "pesendîde" hediyeler, Sakız'daki olayın cereyanından bir yıl kadar sonra (10 Cemazıyelevvel 1093/17 Mayıs 1682) tedârik edilerek elçi ve maiyeti tarafından Yalı Köşkü'nde padişaha sunulmuş ve padişahın affının bir nişanesi olarak elçiye ve maiyetine hil'atler giydirilmiştir.² Kralın gönderdiği

1 Bu dönemde Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'dır (Sadrazamlığı 3 Kasım 1676-25 Aralık 1683).

2 "Sadrazamın şefa'at ve recasıyla kabule nev'a müsa'ade-i hüsvânî buyurulmağla, mezîd-i inâyet-i aliyyeden nişane-i afv-ı padişahâneleri olmak babında Sadrazam lalalarına semmur kürk ilbas buyrulup, elçi-i mezbûrun kethüdâsı ve tercümânı hail'atler ile mesrûr kılındı" (Abdurrahman Abdi Paşa)

tarziye-nâme ile IV. Mehmet'e sunulan bu hediyeler Osmanlı kroniklerinde, "90 keselik cevâhire müteallik murassa'ât ve 30 keselik dahi tefârik çeşidi 2008: 484.). ki toplam 60.000 gurusluk emtiâ-i nefise" olarak belirtilmekte ve hediyelerin ayrıntısından bahsedilmemektedir. Ayrıca donanmayla Sakız'da bulunan Kaptan-ı derya Bozoklu Mustafa Paşa da bombardıman tahribatının "keşfine göre" Duquesne'den tazminat aldığı gibi ölenlerin "diyet"lerini de tahsil etmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995: 131; Mehmed Raşid, 1865: 383-384; Abdurrahman Abdi Paşa, 2008: 484). Osmanlı hükümeti, Fransa'yı Avrupa devletleri içinde yine eski bir dost bildiği için, meseleyi barış yoluyla halletmeyi daha uygun bulmuş; bunu da ihsas etmiştir. Bu hareketler, onu Avrupa'da dost bir ülke olarak bırakmak için yapılmıştır.

Bu olay ve elçi ile sadrazam arasında geçen görüşmeler, Abdurrahman Abdi Paşa, Râşid ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın eserlerinde ayrıntılı bir şekilde, benzer ifadelerle anlatılmıştır. Olayların biraz daha ayrıntılı olarak ele alındığı Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyinâmesi'nde şöyle anlatılır:

Mah-ı Receb'ün yedinci günü dokuz kıt'a Trablus kalyonları Sakız limanında yağda yaturken, sekiz pâre Fransız kalyonu vire bayrağı ile Sakız limanı ağzına gelüp, demir bırakup, bir saat sonra vire bayrağın çıkarup, ceng bayrağı diküp, cümle toplarını defaten yağda yatan gemilere ve şehre ve kal'aya havale idüp, dört buçuk saat pey-der-pey toplayup tahminen dört bin kadar gülle atup, sefînelere ve şehirde olan ba'zı cevâmi' ve mesâcid ve menâre ve buyûta isâbet ile fesâd-ı külli hâsıl olduğundan mâ'adâ ehl-i İslâmdan altmış nefer kimesneler şehid ve sekiz güz mikdârı yir alınup ve zımmîlerden dahi elli kadar âdem helâk olmağla, evvelden Sakız'da oturan konsolosların getürdüp, bu vaz'dan mûrad ve maksûd nedür deyü istifsâr etdiklerinde mezbûr dahi kalyonlara âdem gönderdükde Sakız halkı Trablus kalyonlarını bize virsünler; yoksa top ile bütün vilâyeti harâb iderüz deyü virdükleri cevâbı ve itdükleri fesâdı vukû'ı üzre ale't-tafsîl cezîre-i mezbûre kadısı arz idüp, mâh-ı mezbûrın yigirminci Salı gününde ma'rûz-ı Dergâh-ı Âlî oldukda Kapudân Vezîr Mustafa Paşa her nerede ise Sakız'a varup, bu fesâdı def eyleye deyü fermân-ı hümâyûn sudûr idüp, ber-vech-i arpalık, Suğla Sancağı'na mutasarrıf Mehmed Paşa icâleten ol vakit cezîre-i mezbûre muhafâzasına me'mûr oldu.

... Mukaddemâ zikrolunduğu üzere Françe kalyonlarınınun Sakız'da itdükleri fesâd ü şena'ât yanlarına kalmak, lââyık-ı din ü devlet görülmeyüp, Ramazân-ı Şerif'in otuzuncı Pazar-ertesinde fermân-ı hümayûn-ı pâdişâhî ile Sadr-ı âlî vakar, Françe içlisini kendi huzûruna ihzâr idüp, kazıyye-i mezbûre için sudûr iden hitab ve cevâbdur ki, zikr olunur, şevketlü ve kudretlü Padişahımızun fermân-ı hümayûnlarıyla Françe Kralı tarafından sen Âsitane-i sa'âdet'de mukim olmadan maksûd, Memâlik-i Mahrûseleri'nden bir mahal ve bir yire Françe tarafından ta'addi ve tecâvüz olunmayup ve Devlet-i Aliyye tarafından dahi Memâlik-i Mahrûseleri'nde olan Françe tüccarına hilâf-ı ahd-name-i hümayûn bir ferd rencide etmemektedir. Bu mâdde bu minvâl üzere sâbit ve mukarrer iken, hâlâ Françe gemileri vire bayrakalarıyla Sakız Limanı'na yanaşup ba'dehû ceng bayrakları diküp bu kadar buyût-ı müte'addide ve cevâmi' ve kal'ayı harâb ve nice katl-ı nüfûsa bâdi olmalarına sebep nedir? Çünkü maksıdunuz Trablus idi. Şimdiki gibi uzakdan muhâfaza eyleyüp, Devlet-i Aliyye tarafına niçün haber eylemedünüz, bu madde bu kadar zemân te'hir olunmağa bâ'is Françe tarafından vukû' bulan cürm ü kusûra siz i'tirâf ile münhedim olan mahallerün kıymetin tazmîn ve helâk olan nüfûsun eda idüp, Devlet-i Aliyye tarafına hezâr i'tizârlar arzı ile güzeste cerâ'im ve hatânızdan afv ü ihsân recâ eylemek idi. Çünkü siz cürminüze i'tiraf eylemeyüp, inâdınızda musır oldunuz. Şevketlü padişahımızın fermân-ı hümayûnlarıyla ya bunu bi-hasebiş-şer' tazmîn için bize temessük virirsin ve veyahûd seni şimdi Yedikule'de habs idüp, bunu tazmîn eylemedikçe itlâk eylemenüz ve seni habs, mutlak bu madde içündür. Şevketlü ve kudretlü padişahımızun Françe Kralı ile sulhı yine sâbit ve ber-karârdur. Bundan sonra eger sizden Memâlik-i mahrûseden bir yere ve yahud sefinelerimizden birine bir zarâr u gezend irişür ise şevketlü padişahımız Memâlik-i mahrûseleri'nde olan Françe konsolosların ve Françe bâzergânların cümle zindanlara habs itmek ferman buyrulur; andan sonra verâ-yı perde-i takdîrde olan zuhûr ider. Ve bu Devlet-i Aliye ile taraf-ı hilâfda olanlar ne müşâheded itmişler ise, fazl-ı Hakk ile siz de gözersiz (görürsüz) deyü lââyık-ı nâmus-ı saltanat üzere kendüye birer birer her husûs ifâde olundukda, ben bunu Françe Kralı'na yazmadım temessük virmeğe ve tazmîn eylemeğe kâdir değilim deyü mehl isteyüp ve habs

olunmamasın istidâ eyledükde, bu makûle umûr için sen me'mursun ve seleflerün böyle zarârı tazmîn idegelmişlerdür. Françe tarafından vekilsin bu mâddeyi yazmağa sana hâcet yokdur; ya tazmîn idersin, ya habs olunursun deyü her ne mikdâr tekrâr olunup kendüye gâh vâ'id ile mu'amele olundukda, sözinden dönmeyüp ben bunu yazup, bildürmedin tazmîn idemem deyü huşûnete başladukda Çavuş-başı Mehmed Ağa'ya kaldur dinildi. Çavuş-başı Mehmed Ağa'nun odasına habs olundukda, Françe ilçisinin tercemâna söyledüğü söz ve tercemâna sipâriş ve tavsiyeden sonra anun vesâtatıyla ilçiyi söylenen sözdür: "Bu Sakız'da zuhûr iden umûr ne bizüm ve ne de kralımızun rızasıyla olmuştur. Bir işdir oldu ve biz burada ilçi bulunduk, içliler ise bu makûle âteş-i fitne vü fesâdı teskîn içündür; bunun sükûnı ne ile olacağın ben de bilmem. Ancak hatırıma gelen budur ki, efendim Françe Kralı şevketlü ve azâmetlü Pâdişâh-ı İslâm hazretlerine bu husûs için bir i'tizâr-nâme yazup, kendünün adem-i rızasıyla zuhûr eylemiş bir iş idüğün bildüre ve mümkün olan mertebe celb-i hâtır-ı hümayûnı için Françe'den hediye-i mülûkâne tertib ve irsâl oluna. Bu ihtimale dahi vücûd virdüm ki, efendüm Françe Kralı mülûk-ı Nasara beyninde kuvvet ve kudret ile kemâl-mertebe hayyiz u i'tibâr kesb eylemiş, nahvet ve gurûr sâhibi, hevâsı gâlib bir padişahdur; câ'iz ki, benüm tedbirümi kabûl eylemeyüp mazhâr-ı itâb ü ikâb olmakla yanında kesb eyledüğüm rütbe-i i'tibârımdan sâkıt olam." didi. Terceman dahi "Françe Kralı'nun her ne kadar hevâsı gâlib ise yine bir âkıl Kral'dur diyorsuz; aklın iktizâsı oldur ki, bu bâbda sizün bu güne âkıbetinden havf olunacak âteş-i fitneyi teskin için vücûda getürdüğünüz tedbirinizden hazz eyleye. Bu Devlet-i Aliyye'nin sîr ü sad'ası ile yiryüzünde olan mülûkun kulakları doludur; böyle azimüş-şan devlet ile bozuşmağı bir ferd istihzân eylemez. Ma'a-hâzâ Françe Kralı, mülûk-ı Nasârânun nicesi ile işleri olup ve nice düşmenlerinden ahz-ı intikâma dahi istediği gibi zafer bulamadığı şâyi'dür; bu aralıkda Devlet-i Aliye ile bozuşup, râhatın uçurmağı nice ister ve böyle maslahata sebep olan âdemin hâli nice olur. Bunun ziyadesiyle mülâhaza getürür yiri budur; yohsa Devlet-i Aliyye'nün dostluğunu hıfz idüp, kadrin bilmekten ötürü size eyülükten gayri ne ihtimal vardır." deyü cevap virdi ve dahi mâ-beyninde nice kil ü kâlden sonra kralı tarafından rikâb-ı hümayûn-ı Pâdişâhiye "bu Sakız mâddesi adem-i rızasıyla zuhûra gelmiş bir işdir" deyü hezâr-ı

i'tizarı mutazammın bir nâme getürdüp ve Françe tarafından dahi hediye-i mülükâne tertib idüp, getürmeğe ta'ahhüd eyledükde, bu iş mutlak söz ile vücûda gelmez ve bu makûle güft ü şünûd Sadr-ı a'zam hazretlerine arz olunmaz dinildükde, bu kelâmı mutazammın temes-sük yazup ve mühürleyüp, virecek oldu ve bu hediyeinin mikdârı nedir? Böyle büyük hatâ ve taksir mukabelesinde azametlû ve şevketlû padişâh-ı İslâm hazretlerine tertib olunacak hedâyâ mikdârı dahi ana göre gerkdir dinildükde, iki azîm padişâhun beyninde olan hedâyâ dahi kadr u i'tibarlarına göredür. Bir vecble mikdar tayin idemem; ancak eyle mecnûn değilüm ki, bu taraftan kabûl olmayup, red olunacak hediye tertib idüp, arz eyleyeyim. Elbette pesen-dide ve kabûl olunacak tuhâf u hedâyâ tedârük olunur" deyü, hatm-i kelâm eyledi ve temessük yazup virdi. Tekrâr hedâyânun mikdârı ta'yin olunmak elbette lâzımdur denildükde benim maksûdum budur, ki iki pâdişâh beyninde dostluğı bu güne te'kid eyleyim ki, bir dahi kıl ü kâli mûcib bir hâl sudûr eylemeye. Bu tedârük olunacak mülûke lâyıf bir alay nevâdir makûlesi tuhâf ü hedâyâdur; bunun mikdârı nice takdîr olunur. Ben şimdi mikdârı ta'yin eylesem geldükde kıymet ve bahâlarına müte'allik nice kıl u kâle bâ'is olur ve'l-hasıl mikdâr tâyinine kâdir değilüm ve elimden gelecek mertebeler budur. Bu Sakız maddesinden sonra gemilerimiz alıkonuldu, metâ'imuz çürüdü; biz dahi mazhâr-ı âzâr olup, habs olunduk. Tekmîl-i ırz-ı devlet ise yerin buldu, bunlara cümle tahammül idüp, birini efendime i'lâm eylemeğe azîmet eylemedüm. Ve fikr ü mülâhazan yetişdüğü mertebe söz dahi budur ki, söyledüm. Frengistân'da benüm bundaq söyledüğüm sözi tutarlar, uhdesinden gelmeyecek kelâmı lisâna getürmeğe kâdir değilüm. Bundan sonra habse gitsem, def-i gâ'ile idüp tereddüdden kurtulmuş olurum; nice emr iderler ise eylesünler deyü kat'i cevâb virdi.

...Mukaddema aslı beyan olunduğu üzre Françe kalyonlarınınun Sakız Cezîresi'nde itdükleri fesaadan haberimüz ve ol makûle sefâhetlerine aslâ rızâmuz yokdur, deyü Françe Kralı'ndan i'tizarnâme ile doksan kişelik cevâhir ve otuz kişelik tefârik cem'an altmış bin gurusluk eşyâ-yı nefîse kendi gemilerinin cezîre-i mezbûrede itdükleri zarâr u ziyânun zamanı içün mâh-ı mezbûrın yigirminci Penc-şenbih gününde Françe ilçisinün kethüdâsıyla tercemânı Yalı-köşki'nde

Rikâb-ı hümayûn-ı şevketmakrûna arz eylediler. Sadr-azamun şefâ'at ve recâsıyla kabûle nev'â müsâ'ade-i hüsrevânî buyurulmağ-la, mezîd-i inâyet-i aliyyeden nişâne-i afv-ı padişahâneleri olmak bâbında Sadr-ı a'zâm lalalarına semmur kürk ilbâs buyurulup, ilçi-i mezbûrın ketyhudâsı ve tercemânı hil'atler ile mesrûr kılındı (Abdurrahman Abdi Paşa, 2008: 480-483).

Hammer tarihinde ise şöyle anlatılır: Yapılan görüşmelerde sadrazam Fransız elçisi Guilleragues'e ancak büyük bir tazminat karşılığında kendisinin ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bulunan Fransızların hayat ve hürriyetlerine dokunulmayacağını tebliğ etmiş ve ondan Fransız gemilerinin sebep olduğu zarar ve ziyanın karşılığı olarak yedi yüz elli kese yahut yüz yetmiş beş bin ekü istemiş, reddettiği takdirde Yedikule'ye kapamak tehdidinde bulunmuştur. Kralı adına Sultan'dan özür dilememesi ve ona Sakız'da verdirilen zararları ödemeyi taahhüt eden bir yazıyı imzalamayı reddetmesi neticesinde de çavuş başı tarafından tutuklanmıştır. Elçi, XIV. Louis adına değil kendi adına Bâb-ı Âlî'ye altı ay içinde bir hediye sunacağını imzalı olarak taahhütte bulunduktan sonra serbest bırakılmıştır. Hediyein değeri belirlenmediğinden, elçinin vermek istediği miktar sadrazamı memnun etmemiş ve onu bir kere daha Yedikule zindanı ile tehdit ettirmiştir. Sadaret kethüdasının IV. Mehmet için elli bin ekü değerinde bir elmas istediği, kethüdanın on bin ekü değerinde bir elmasla yetindiği; elçininse buna yanaşmadığı ertesi gün gümrük emininin hediye gözden geçirmeye geldiği belirtilmektedir (Hammer, 1830: 372-374).

Osmanlı kaynakları gerek Osmanlı ve gerekse Fransa'nın meseleye iki ülke arasındaki barış ve dostluğun devamını sağlama açısından yaklaştığını ifade ederken; Hammer, Osmanlı hükümetini ölenlerin davasıyla alakasız bir tavır içinde tasvir etmiştir. Hammer'in ifadelerine bakılacak olursa, Osmanlı Devleti sanki bu olayı, Fransa'dan maddi çıkarlar elde etmek için kullanmıştır. Oysa Osmanlı tarafının amacı, saldırı sonucu meydana gelen zararı tazmin etmek, dostluk ilişkilerini devam ettirmek ve bir daha böyle bir durumla karşılaşılmasını sağlamaktır.

Osmanlı kroniklerinde bu olay karşılığında Fransız elçisinin gönderdiği hediyelerin ayrıntısından bahsedilmezken, Hammer, elçi ile birlikte kâtip, elçilik idarecisi, üç elçilik tercümanı ve on hizmetkâr tarafından taşınan hediyelerin

şunlar olduğunu belirtmektedir: Bir mücevher muhafazası; sanatkârca oymalı iki koltuk; iki gümüş çerçeve içinde bir Venedik aynası; beş kol saati; bir Goblen halı; atlas, ipek, kadife ve ağır Venedik çeşidinden birçok kumaş (Hammer, 1830: 373). Padişaha sunulan hediyelerin kaydının titizlikle tutulduğu bir hazine defterinde ise 19 Cemaziyelevvel 1093/26 Mayıs 1682 tarihinde tutulan kayıt, “Fransızın Sakız’da olan cürm ü hasâretleri mukâbelesinde Fransız balyosu rikâb-ı hümayûna yüz sürüp getirdiği cevâhir ve bazı eşyalardır ki zikrolunur” başlığı altında Enderûn Hazinesi’ne konan eşyaların ayrıntılı listesini vermektedir. Bu hediyeler, IV. Mehmet tarafından Yalı Köşkü’nde görülüp beğenildikten sonra, kayıttaki ifadeyle, “manzûr-ı hümayûn olunduktan sonra gelip teslim-i Hazine-i Enderûn-ı Hümayûn olmuştur.” (TSMA, D. 14: 21/a). Defterdeki hediyeler şunlardır:

- Frengi altın³ 2.000. Yalnız iki bindir.
- Kırmızı ve beyaz ve yeşil aşağı minâ tarzı resm-i şemse ortalarında olan güllerinde ve etraflarında otuz dört evsat elmas ve serâ-pâ kenarında ve taş diplerinde doksan iki hurde elmas ile murassa‘ çengel kuşak.
- Kırmızı ve yeşil ve pervâzî siyah aşağı minâ tarzı ortasında olan güllerinde ve kenarlarında otuz dört evsat ve yirmi dört sağır ve on altı hurde elmas ile murassa‘ gurgûrî çengel kuşak.
- Kırmızı ve beyaz minâkâri yirmi iki çâr köşe evsat elmaslı bilezik; çift; bir.
- Ortaları ile altışar elmaslı küpe; çift; bir.
- Habbe elmas hâtem; kıt’a bir. Kırat aded on üç.
- Şeşhâne tahta elmas hâtem; kıt’a bir. Kırat beş.
- Sarı şeşhâne elmas hâtem; kıt’a bir. Kırat on bir, aded on bir buçuk.
- Yıldızlı ağaç iskemle; aded iki.
- Münakkaş kadife donluk; aded kırk, zîra‘ 10.
- Beyaz kanvaz ve münakkaş çâr köşe mak’ad; aded bir.

3 Bu altınların “yıldızlı altın” olduğu ve diğer bilgiler, başka bir deftere şöyle kaydedilmiştir: “Mâh-ı mezbûrun fî 19 - Fransızın Sakız’da olan cürm-i hasâretleri mukâbelesinde Fransız balyosundan alınan cevâhir-i sair emtiaları ile mâ’an 2.000 yıldızlı altın teslim-i Hazine-i Enderûn olmuştur. An Karaağaç. Hasene 2.000. Yalı Köşkü’nde huzûr-ı hümayûnda teslim olunmuştur (TSMA, D. 13: 8/a).

- Ma'hûd çuka donluk; aded kırk. Beher donluk 5 zira'.
- Dibâ-yı Acem donluk; yirmi dokuz. Beher donluk 10 zira'.
- Dibâ-yı Fransız donluk; aded onbir. Beher donluk 10 zira'.
- Frengî Atlas donluk; aded kırk. Beher donluk 10 zira'.
- Frengî hare donluk; aded kırk.
- Etrafında olan kitâbe aynaları çizme münakkaş ve ortası kebîr aynalı simlice saat; kıt'a bir.
- Serâ-pâ sim zarflı kitâbeleri aralarında birer billûr kebîr kıt'a kubbe pandül sade akreb çekmece saati; kıt'a bir.
- Aylı günlü dakikalı siyah ağaç zarflı ve zarfının yanları bağalı resm-i kulle pandül saat; kıt'a bir.
- Yıldızlı sim müdevver ortası iki kat rakam yazılı dört akreblî kebîr kıt'a akre(b) top saat; kıt'a.
- Sekiz kulplu kubbesinde ve kulp araları laciverd minâli sim zarflı çalar pandül akreb çekmece saati; kıt'a bir.
- Sim müşebbek zarflı ve akreb dairesi laciverd minâli pandül kubbe çalar çekmece saati; kıt'a.
- Ruznâmeli aylı günlü pandül kulle resimli çekmece saati kıt'a bir.

Belgedeki listeyle Hammer'in listesi karşılaştırıldığında ikisinin birbiriyle kısmen uyduğu Hammer'in listesindeki bazı eşyaların, hazine defterinde olmadığı görülür. Mücevher muhafazası ve halı defterde kayıtlı değildir. Belgedeki listede Hammer'in sözünü ettiği beş adet pandül (sarkaçlı) saatlerden hariç, iki adet daha saat vardır. Hammer'in ayna diye belirttiği, bu saatlerden büyük aynalı olanı olmalıdır. Ayrıca Hammer küpe, bilezik ve yüzüklerden bahsetmemektedir. Bu durum, padişaha gelen hediyelerin kaydedildiği, iç hazine defterlerinin kıymetini ortaya koymaktadır.

Saat Hediye Etme Geleneği ve Pandül Saatler

Hediyelere baktığımızda, değerli kumaşlar, murassa kuşaklar ve süs eşyalarının o dönemde padişahlara sunulan diplomatik hediyeler içerisinde olağan hediyeler olduğu dikkati çekmektedir. Bunlardan saatlerin diğerlerine nazaran çok daha kıymetli olduklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle, bu çalışmada saatler üzerinde durulduğu belirtilmelidir.

İnsanoğlu zamanı ölçmek için eski çağlardan itibaren güneş, su, kum, mum ve yağ lâmbası saatleri gibi araçları geliştirip kullanmıştır. Müslümanlar, ilk dönemden itibaren saati, daha çok ibadet vakitlerinin tayininde kullanmışlardır. Saat hediye etme geleneğinin ilk örneklerinden olarak, Harun el-Reşid'in 807 yılında Frank kralı Charlamagne'e sanat harikası minare şeklinde bir su saati hediye ettiği bilinmektedir. Rönesans ile birlikte mekanik saatlerin yapılmasıyla XIII. yüzyılda büyük kentlerde ve katedrallerde saat kullanılmaya başlanmıştır. XV. yüzyılda ise özellikle iç mekânlar ve özellikle evler için Almanya, İtalya ve Fransa'da saatler geliştirilmiştir. Osmanlı padişahlarının saatlere olan ilgisi ise bundan sonra görülmektedir. İstanbul'u fetheden II. Mehmet ilk defa mekanik saatlere ilgi duyması sonucu Venedik Senyöründen çalar saat yapabilen bir usta göndermesini istemiştir. (Yıldız, 2006: 920-921). Osmanlılar tarafından yapıldığı bilinen ilk güneş saatlerinden birisi olan hassas düzenekli yatay saat, Fatih'in emriyle, meşhur astronomi ve matematik âlimi Ali Kuşçu tarafından yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Ali Kuşçu'ya ayrıca, Tuna'nın aşağı boylarından Fırat'a kadar uzanan ülkesi için namaz vakitlerini hesaplattırıştır.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonra güzel sanatlara ilgisi olan ve sanat etkinliklerini himayesine almış olan Sultan Süleyman'ın da Venedik'te yapılan ufak ama mükemmel çalışan bir saat aldığı bilinmektedir. Kanunî Sultan Süleyman döneminde Avrupa hükümdarlarının, bu güçlü hükümdarla iyi ilişkiler kurma ve onu memnun etme gayretiyle adeta yarışarcasına gönderdikleri altın vazolar, ipek ve atlas giysiler yanında saatler de görülmeye başlanmıştır. Zaman zaman elçiler veya ticaret kumpanyaları, bu hediyelere kendileri karar veriyor ve krallarından ısrarla bunların maliyetinin karşılanmasını istiyorlardı. Özellikle düğünlerde, sünnet törenlerinde, cülûslarda ve bayramlaşmalarda padişaha ülkenin dört bir yanından veya komşu ve uzak ülkelerden getirilen hediyelerin

ihtişamı bu hediyelerin seçiminde onları daha özenli ve dikkatli olmaya zorlamıştı. Geleneği başlatan da Fransa olmuştu. Fransa Kralı 1547'de Kanunî Sultan Süleyman'a, aynı zamanda bir masa fiskeyi işlevi gören muhteşem bir saat göndermişti. Lyon'da yapılan bu saat krala 15.000 dukaya mâl olmuştu. Avusturya imparatoru Maximilian'ın hiçbir masraftan kaçınmadan yaptırdığı bir "planetarium" İstanbul'daki Avusturya elçisi tarafından padişaha hediye edilmişti. Bu cihaz, yıldızları ve güneş sistemini hareket halinde canlandıran ve saat ile birleştirilmiş gümüşten bir makine idi. Bu eser, Sultan Süleyman'ın çok hoşuna gitmişti. Saati getiren elçi ile birlikte gelen planetarium'u yapan sanatçı gerektiği zaman tamir edilebilmesi için yazılı olarak talimat da bırakmıştı (Yıldız, 2006: 920-922; Curz, 2005: 28).

Bundan sonra Habsburg barışı ile 1547 yılından itibaren adeta haraç olarak Avrupa'dan çok sayıda otomatik aksamli mekanik saat Türkiye'ye gelmeye başlamış, böylece, Avrupalı elçilerin padişah huzuruna olağanüstü bir saatle gelmeleri bir gelenek halini almıştı. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa hükümdarları, âdeta birbirleri ile daha yeni bir saat göndermek için rekabet ettiler. Bu yüzyılın sonunda İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth, yeni padişahın cülûsunu kutlamak için III. Mehmet'e saatli bir org hediye etti (Mayes, 2000). Çok yeni bir buluş olan ve Dallam adlı bir usta tarafından padişah için özel olarak tasarlanan bu saat İngiliz kraliyet ailesi tarafından Osmanlı Sarayına gönderilen en değerli hediye olarak nitelendirilebilir (Yıldız, 2006: 922-923; Kurz, 2005). Bu saatlerin yapımında İngiliz saat yapımcıları Türklerin zevklerini ve geleneklerini göz önünde bulundurup, Türklere hitap edecek müzikli saatler de yapmışlardır. Çok sayıda mekanik özellikleri olduğu kadar sanat değeri yüksek, mücevherlerle süslü olanlar da vardı (Yıldız, 2006: 930).

1681 Sakız saldırısını tazmin etmek üzere gönderilen tarziye hediyelerini de Fransa Kralı'nın özenerek seçtiğini söylemek mümkündür. Hediyelerin, bu dönemde yabancı ülkelerin kralları tarafından Osmanlı padişahlarına gönderilen eşyalar arasında başköşeyi alan saatlerle donatılması, Fransa'nın bu saldırı karşısında gönderilecek hediyeler konusunda isabetli bir seçim yaptığını da göstermektedir. Kralın göndermiş olduğu pandül yani sarkaçlı saatler, türlerinin ilk örnekleri olması açısından bu hediyeleri ayrıca değerli kılmaktadır. Nitekim bu saatler Avrupa'da ilk kez 1680'den biraz önce üreilmeye başlanmıştır ve eşapman düzeneğinde yapraklı mil yerine sarkacın kullanılması saatçilik tarihinde devrim

yaratmıştır (Kurz, 2005: 70; Cippola, 2002: 28).⁴ Gönderilen hediyelerin son teknoloji ile üretilmiş ve sanatkârlarca Türklerin zevkine göre bezenmiş saatlerle zenginleştirilmiş olması, saldırı sonrasında padişahın gönlünü almada etkili olmuş gözükmektedir. Hatta “söylendiğine göre, elçinin gayretli davranışı IV. Mehmet’in hoşuna gitmiş ve onun bir portresine sahip olmak istemiştir.” (Hammer, 1830: 374).

Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz saatlerini konu edindiği makalesinde Netice Yıldız’ın verdiği bilgiye göre; pandül (pendül) saatler ilk kez İngiltere’de M. Formantil adlı bir Hollandalı saatçi ustası tarafından yapılmış ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da üretilmeye başlanmıştır. Yıldız, İngiliz ve Fransız elçilerinin getirdikleri pandül saatlerin çeşitli olaylarla saraya girmeden geri götürüldüğünü ve ancak ilk olarak 1716’da Fransız elçisi tarafından padişaha bir, sadrazama iki pandül saatin getirildiğini, Otto Kurz’un eserine atfen kaydetmektedir (Yıldız, 2006: 930, 936). Kurz bu konuda şöyle söylemektedir:

Sarkaçlı saatleri Türkiye’ye getirmek görüldüğü denli kolay değildi. 1680 yılında, yeni icadın yapılmasının üstünden pek uzun bir süre geçmeden, Babil’deki İngiliz büyükelçisi Sir John Finch, geleneksel “hediye”leri, aralarına bir teleskopla “nadir bir sarkaçlı saat” katarak modernleştirmeyi aklından geçirdi, ama sadrazam büyük miktarda bir parayı kabul ederken, hediyeler geri çevrildi. İstanbul’a 1699’da yeni bir Fransız büyükelçisi geldi. Yanı sıra, kadranda a la turque (Türk tarzı) yazılı, sadrazam için düşünülmüş görkemli bir pendule (sarkaçlı saat) ve sultan için daha da görkemli bir tane getirdi. Ama tam arz odasına girmek üzereyken, XIV. Louis’nin gururlu büyükelçisi kılıcını teslim etmeyi reddetti. Huzura kabul hiçbir zaman gerçekleşmedi ve hediyeler büyükelçiye geri verildi. Başlangıçtaki bu başarısızlıklara karşın sarkaçlı saatler sonunda saraya ulaştı. Türkiye’ye 1716’da yeni bir Fransız büyükelçisi geldiğinde, Babil’de sadrazam için une magnifique pendule⁵ ve sultanın kendisi için deux magnifiques pendules⁶ teslim etmeyi başardı (Kurz, 2005: 70).

⁴ XIV. ve XV. Yüzyıllar boyunca, saatlerin çoğu, her gün ya geri kalıyor ya ileri gidiyordu. Tam ayar için gerekli düzenekler sınırlıydı, örneğin saatlerin sadece akrebi vardı. Sarkacın ortaya çıkışı ile ince ayarlı aygıtlar dönemi açılmıştır. Daha önce Galileo bu türde bir çözümü düşünmüştü, ama sorunu 1650-1660 arasında halleden Christian Huygens olmuştur (Cippola, 2002: 17, 28).

⁵ Görkemli, sarkaçlı bir saat.

⁶ Görkemli sarkaçlı iki saat.

Oysa “TSMA, D. 14, 21/a” da 1682 Mayıs’ında, 1716’dan çok daha önce ve Kurz’un verdiği icat tarihine ise daha yakın bir tarihte, Fransız elçisinin Sakız’daki hasar karşılığında getirdiği hediyeler arasındaki pandül saatlerin, hazineye teslim edildiği ve hazine defterine kaydedildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu pandül saatlerin Osmanlı sultanın hazinesine ilk girenlerden olduğunu söylemek mümkündür.

Bu arada pandül saatlerin başka ülkelerin kralları tarafından da gönderildiği yine aynı defterden anlaşılmaktadır. Avusturya kralının bu defaki hediyeleri, Fransa’nın hediyelerinin saraya girmesinden birkaç gün sonra, Enderûn Hazinesi’ne girmiştir. 2 Cemaziyelâhir 1093/ 8 Haziran 1682’de Avusturya elçisinin rikâb-ı hümayûna sunduğu hediyelerin başında Avrupa’da yeni üretilmiş olan pandül saatler yer almaktaydı. Saatlerin üçü de pandül saat olup; biri bağa zarflı kale resimli (resm-i kulle) büyük pandül saat, bir diğeri üçayaklı resimli aynalı gümüş pandül kalkan saat, üçüncüsü ise yüksek gümüş aynalı aylı günlü küreli gümüş pandül saatir. Ayrıca dört adet büyük gümüş şamdan da bulunuyordu (TSMA, D.14: 21/b).

XVI. yüzyılda başlayan bu gelenek, XVIII. ve XIX. yüzyılda da devam etmiş, ayrıca padişahlar çok sayıda saat yapımcılarına özel siparişler vererek saatler yaptırmışlardır. Avrupa yapımı saatlerin ancak bir kısmı günümüze ulaşmış olan örneklerindense, dünyada çeşitli saat koleksiyonlarında bulmak mümkündür. Ayrıca seçme örneklerin bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Saatler Bölümü’nde, bir kısmı sarayın köşklerinde, bir kısmı ise depoda muhafaza edilmektedir. Nitekim ilk örneklerinin yapıldığı dönemlerde bu tür saatlerin tamirinin saat yapımından daha külfetli olduğu gerçeği, bu saatlerin uzun yıllar muhafaza edilememiş olduğunu hatırlatmaktadır (Yıldız, 2006: 929-930, 942; Meyer, Tarihsiz).

Sakız saldırısının tazmini için gönderilen bu hediyeler ne olmuştur sorusuna gelince; yine aynı defterde hediye kalemlerinin üzerlerine sonradan düşülen notlar, bize bu konuda bilgi vermektedir.⁷ Buna göre hediyelerin büyük bir kıs-

⁷ Topkapı Sarayı Arşivi’nde bulunan bu tür defterler, imparatorluk hazinesine giren ve çıkan değerli eşyaların dolayısıyla padişaha hediye olarak sunulan eşyaların envanter kayıtlarını da ihtiva etmektedir. “TSMA, D. 14” örneğinde olduğu gibi, bu hediyelerin belli başlı özelliklerini, kimler tarafından ve hangi vesileyle hediye edildiğini, hangi durumlarda ne için kullanıldığını, kimlere ihsan edildiğini görmek mümkündür. TSMA, D. 15, TSMA, D. 16; TSMA, D. 22 bu tür defterlerdendir. Ayrıca iç hazinenin (Enderûn Hazinesi) gelir ve giderlerini gösteren “Harc-ı Hassâ” defterleri gibi, Enderun hazinesinin alt birimlerindeki hazinelerin birbirleri arasında meydana gelen alış veriş, buralarda saray mensuplarına yapılan ihsan ve in’âmâtı ve dışarıdan hazinelere giren hediye, muhallefât ve diğer gelirleri gösteren tevzi’ât ve envanter defterleri de vardır. Örneğin, TSMA, D. 1108 bunlardandır (TSMA, D. 15; TSMA, D.16; TSMA, D. 22; TSMA, D. 1108; Çalık, 1993).

mının hazineye teslim edildikten sonra, burada saklanılmaya devam ettiği; bir kısmının ise bir müddet sonra kullanılmak ya da hediye edilmek üzere hazineden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Avrupa yapımı pandül saatlerin bir kısmı, devlet hazinesinin büyüklüğünün bir göstergesi olarak hazinede muhafaza edilirken, büyük aynalı saat fermân-ı hümayûnla Beşiktaş Köşkü'ne verilmiştir. Kuşaklardan biri 19 Cemaziyelevvel 1093/26 Mayıs 1682'de Silahtâr Osman Ağa'ya⁸ (IV. Mehmet zamanı), bir diğeri ise 10 Cemaziyelevvel 1105/ 7 Ocak 1694'te (II. Süleyman dönemi) Haseki Sultan'a ihsan edilmiştir. Elmas bilezik II. Süleyman'ın kızı Atike Sultan'ın çeyizi için hazineden çıkarılmış, elmas küpe ise 8 Recep 1105/ 5 Mart 1694'te (II. Süleyman dönemi) Haseki Rabia Sultan'a ihsan edilmiştir. Yüzüklerden biri 13 Şaban 1102/12 Mayıs 1691'de IV. Mehmet'in silahtarı Ali Ağa'ya ihsan edilirken, bir diğeri padişahın kullanması için ayrılarak, 6 Safer 1106/ 26 Eylül 1694'te (yine II. Süleyman dönemi) harem-i şerif defterine kaydedilmiştir. Yıldızlı ağaç iskemlelerden biri Beşiktaş köşküne verilirken, diğeri hareme verilerek bu mekânları süslemiştir (TSMA, D. 14: 21/a).

Sonuç

XVII. yüzyıl ortalarından itibaren bozulmaya başlayan Osmanlı-Fransız ilişkileri, bu yüzyılın sonlarına doğru bir Fransız amiralinin Sakız Adası'nda gerçekleştirdiği saldırı sonucu daha da gergin bir hal alma noktasına gelmişken, II. Viyana Kuşatması arifesinde Osmanlı Devleti'nin hâlâ ciddî bir güç olduğu bir dönemde, diplomatik ilişkilerde hediye rolü bir kez daha kendini göstermiştir. Tarziye için gönderilen hediyelerin, özellikle pandül saatlerin Fransa tarafından özenle seçilmesinin, bu durumun telafisinde işe yaradığını söylemek mümkündür.

Diğer taraftan, Enderûn Hazinesi'ne çeşitli vesilelerle giren ve hazineden çıkan eşyaların kaydedildiği hazine defterlerinin Osmanlı Devleti'nin kültürel, sosyal ve siyasal tarihi bakımından taşıdığı önemi bir kez daha ortaya konulmaktadır. Hediyelerin durumu ise, imparatorluk hazinesi için ne derece önem arz ettiğinin de bir göstergesidir. Nitekim iç hazinede muhafaza edilen diğer değerli hediyeler ve eşyalar gibi bunlar da saray çevresinde rağbet edi-

8 Defterdeki kayda göre bu kuşak geldiği gün, padişahın kullanması için (berâ-yı isti'mâl-i hümayûn) hareme teslim edilip, kuşak defterine kaydolunmuştur (TSMA, D. 14: 21/a).

len ve beğenilen eşyalardır. Hediyelerin bir kısmının padişahın çevresindeki kişilere ihsan edilmesi, padişahın hizmetindeki bu kişilere verdiği değeri de göstermektedir. Ayrıca; bu hediyeler IV. Mehmet'e gönderilmiş olmakla birlikte, bunların bazılarının II. Süleyman döneminde ihsan, çeyiz ve ihtiyaca bina'en kullanılması gibi çeşitli şekillerde hazineden çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum, hediyelerin padişahın şahsından çok devletle ilgili olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman Abdi Paşa. (2008). *Vekâyi'nâme*, Hazırlayan: Fahri Çetin Derin, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Bilici, F. (1999). XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka, *Osmanlı*, I, 480–492.
- Cippola, C. M. (2002). *Zaman Makinesi*, Çeviren: Tülin Altınova, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çalık, S. (1993). *1108 Numaralı Harç-ı Hassa Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Danişmend, İ. H. (1972). *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekaiyât Tahlil ve Metin (1066–1116/1656–1704)*, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara: TTK Yayınları.
- Hammer, J. V. (1830). *Geschichte des Osmanischen Reiches (1656–1699)*, C. A. Hartleben's Verlage.
- Kurz, O. (2005). *Sultan İçin Bir Saat-Yakındoğuda Avrupa Saat ve Saatçileri*, Çeviren: Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Mayes, S. (2000). *Sultanın Orgu*. Çeviren: M. Halim Spatar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mehmed Raşid (1865). *Tarih-i Râşid*, I, İstanbul.
- Meyer, W. (Tarihsiz). *Topkapı Sarayı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu*, İstanbul.
- Özkan, S. H. (2009). XVII. Yüzyılın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi ve Osmanlı-Fransız İlişkileri, *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 61–72.
- Pul, A. (2009). Osmanlı- Fransız Diplomasisinin İki Mühim Evresi: Girit ve Mısır Seferleri, *OTAM Dergisi*, 22, 159–176.
- Soysal, İ. (1996). Türk-Fransız İlişkileri, *DİA*, XIII, İstanbul.
- Yıldız, N. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu, *Belleten*, LXX, 259, 919–971.

Arşiv Belgeleri:

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), D. 13: 8/a.

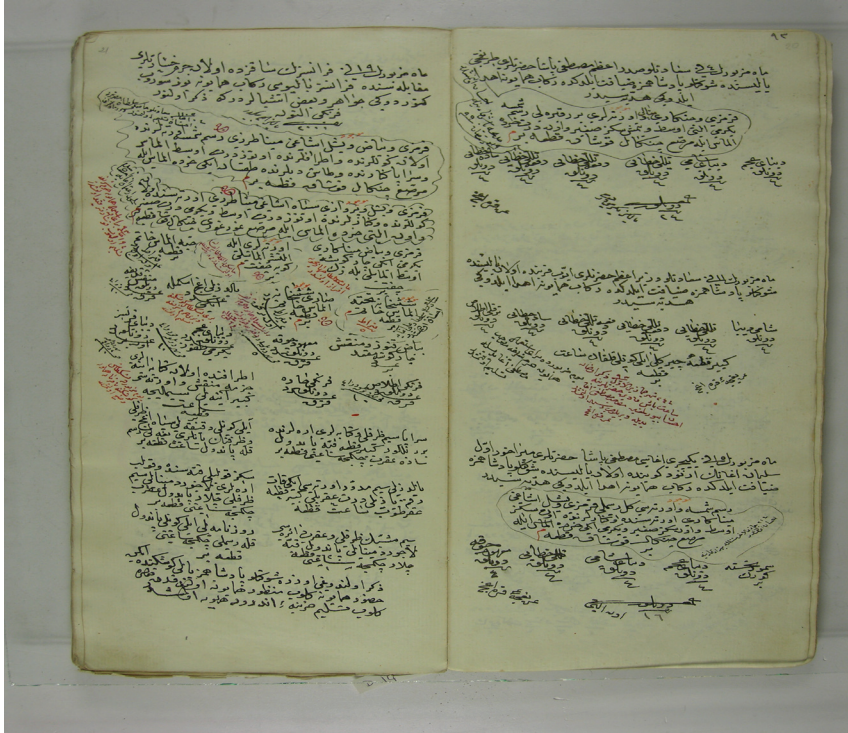
TSMA, D. 14: 21/a, 21/b.

TSMA, D. 15.

TSMA, D. 16.

TSMA, D. 22.

TSMA, D. 1108.

EK1: TSMAD.14, v. 21/a